

INHOUDSTAFEL – TABLE DES MATIERES

Woord vooraf	V
<i>door Ch. Hébette</i>	
Avant-propos	IX
<i>par Ch. Hébette</i>	
Executive Summary (NL)	XIII
Executive Summary (FR)	XVII
Executive Summary (EN)	XXI
INHOUDSTAFEL – TABLE DES MATIERES	XXV
PARTIE 1RE CADRE JURIDIQUE EN BELGIQUE	
LE ROLE DU REVISEUR D'ENTREPRISES DANS LA LUTTE CONTRE LA FRAUDE ET LES ACTES ILLEGAUX	1
DEEL 1 JURIDISCH KADER IN BELGIE	
DE ROL VAN DE BEDRIJFSREVISOR IN DE STRIJD TEGEN FRAUDE EN ONWETTIGE HANDELINGEN	1
<i>par/door S. Quintart</i>	
CHAPITRE 1er - INTRODUCTION	3
HOOFDSTUK 1 – INLEIDING	3
1.1. Introduction	4
1.2. Cadre légal	5
1.3. Caractéristiques de la fraude	7
CHAPITRE 2 – RESPONSABILITES RESPECTIVES DE L'ENTITE ET DU REVISEUR D'ENTREPRISES	9
HOOFDSTUK 2 – RESPECTIEVELIJKE VERANTWOORDELIJKHEDEN VAN DE ENTITEIT EN DE BEDRIJFREVISOR	9
2.1. Introduction	10
2.2. Rôle de prévention de la fraude, des erreurs et des actes illegaux	12
2.3. Rôle de détection de la fraude	13
CHAPITRE 3 – CONCEPTION ET MISE EN ŒUVRE DE PROCEDURES D'AUDIT COMPLEMENTAIRES	17
HOOFDSTUK 3 – OPSTELLEN EN UITVOEREN VAN BIJKOMENDE AUDITPROCEDURES	17
3.1. En vertu de la recommandation de l'IRE	18
3.2. En vertu des normes ISA	19
3.3. Conséquences sur l'opinion sur l'image fidèle des états financiers	20
3.4. Rôle de détection des actes illégaux	22
3.5. Rôle de révélation des fraudes et actes illégaux	23

CONCLUSION GENERALE	27
DEEL 2 FRAUDE EN DE STRAFRECHTELIJKE IMPLICATIES VOOR DE BEDRIJFSREVISOR	29
PARTIE 2 LA FRAUDE ET LES IMPLICATIONS PENALES POUR LE REVISEUR D'ENTREPRISES	29
<i>door/par K. De Schepper</i>	
HOOFDSTUK 1 – INLEIDING	31
CHAPITRE 1er – INTRODUCTION	31
1.1. Toenemend risico	32
1.2. Het begrip “fraude”	33
1.3. Inhoud en structuur	34
HOOFDSTUK 2 – DE STRAFRECHTELIJKE AANSPRAKELIJKHEID EN DE TOEREKENING VAN MISDRIJVEN IN HET ONDERNEMINGSSTRAFRECHT	35
CHAPITRE 2 – LA RESPONSABILITE PENALE ET L'IMPUTATION DES DELITS DANS LE DROIT PENAL DES ENTREPRISES	35
2.1. Toerekening aan de bedrijfsrevisor als natuurlijke persoon	36
2.1.1. Algemeen	36
2.1.2. Materiële toerekening	36
2.1.3. Wettelijke en conventionele toerekening	36
2.1.4. Rechterlijke toerekening	37
2.2. Toerekening aan de bedrijfsrevisor als rechtspersoon	38
2.2.1. Algemeen	38
A. Autonome strafrechtelijke aansprakelijkheid	38
B. De toerekening in kort bestek	38
2.2.2. Samenloop van ouderschap natuurlijke persoon en rechtspersoon	39
A. Het “cumulverbod” van artikel 5 lid 2 van het Strafwetboek	39
B. Artikel 5, lid 1 van het Strafwetboek en de wettelijke/ conventionele toerekening	41
2.2.3. De vaste vertegenwoordiger en de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon voor misdrijven in het kader van de revisorale opdracht	42
A. Bijzondere toerekeningsregels voor de vaste vertegenwoordiger	42
B. Verhouding tot artikel 5, lid 1 van het Strafwetboek	43
2.3. “Uitbreiding” van de strafrechtelijke aansprakelijkheid: de bedrijfsrevisor als deelnemer	45
2.3.1. Deelneming: inhoud	45
2.3.2. Strafbaar hoofdfeit	46
2.3.3. Tijdstip deelneming	46
2.3.4. Deelnemingsopzet	46
2.3.5. Deelneming door onthouding	48

HOOFDSTUK 3 – DE BELANGRIJKSTE FRAUDEMISDRIJVEN WAARMEE EEN BEDRIJFSREVISOR KAN WORDEN GECONFRONTEERD	49
CHAPITRE 3 – LES DELITS DE FRAUDE LES PLUS IMPORTANTS AUXQUELS UN REVISEUR D’ENTREPRISES PEUT ETRE CONFRONTE	49
3.1. Fraudemisdrijven in het Strafwetboek	50
3.1.1. Valsheid in (private) geschriften en informaticavalsheid	50
A. Juridisch kader	50
B. Specifiek geval: het controleverslag	53
3.1.2. (Deelneming aan) verduistering van vennootschapsactiva	58
A. Bedrieglijk faillissement	58
B. Misbruik van vennootschapsgoederen	62
3.1.3. Informaticafraude	72
A. Juridisch kader	72
B. Voorbeelden	73
3.1.4. Witwassen	73
A. Juridisch kader	73
B. Overzicht	77
3.2. Fraudemisdrijven in bijzondere wetgeving	78
3.2.1. Wederrechtelijke attestaties en goedkeuringen	78
A. De (geconsolideerde) jaarrekeningen, balansen en resultatenrekening (art. 171, § 2 W. Venn. en art. 16, lid 3 Boekhoudwet)	78
B. De sociale balans (art. 206 Sociaal Strafwetboek)	83
3.2.2. (Deelneming aan) jaarrekeningenfraude	85
A. Verplichtingen inzake de jaarrekening	85
B. Valse jaarrekening	85
3.2.3. (Deelneming aan) inkoop van eigen aandelen: kasgeldvennootschappen	86
3.2.4. Beursfraude	87
A. Algemeen	87
B. Emissiebedrog: verspreiding misleidende informatie	88
C. Marktmanipulatie	88
D. Misbruik van voorkennis	90
3.2.5. (Deelneming aan) belastingontduiking en BTW-fraude	94
HOOFDSTUK 4 – DE STRAFRECHTELIJKE GEVOLGEN: EEN SCHEMATISCH OVERZICHT	97
CHAPITRE 4 – LES CONSEQUENCES PENALES : UN APERCU SCHEMATIQUE	97
4.1. Inleiding	98
4.2. Selectie belangrijkste straffen	99

DEEL 3	RAAD VAN BESTUUR EN ANTI-FRAUDEBELEID	105
PARTIE 3	CONSEIL D'ADMINISTRATION ET POLITIQUE CONTRE LA FRAUDE	105
	<i>door/par E.J. Lammers</i>	
	Algemeen	106
	HOOFDSTUK 1 – INLEIDING	109
	CHAPITRE 1er – INTRODUCTION	109
	1.1. Fraude	110
	1.2. <i>Business case</i>	110
	1.3. Anti-fraudebeleid	111
	1.4. Doelgroep	112
	1.5. Toepasbaarheid	112
	1.6. Strafrechtelijke verantwoordelijkheid	112
	1.7. Rechtspraak	113
	1.8. Buitenlandse regelgeving	115
	1.9. Adequate procedures	116
	1.10. Maatwerk	117
	HOOFDSTUK 2 – ANTI-FRAUDEBELEID	119
	CHAPITRE 2 – POLITIQUE CONTRE LA FRAUDE	119
	2.1. Inleiding	120
	2.2. <i>Fraud risk governance</i>	122
	2.2.1. Inleiding	122
	2.2.2. Taken en verantwoordelijkheden	122
	2.2.3. Auditcomité	124
	2.2.4. Management	125
	2.2.5. Personeel	126
	2.2.6. Interne audit	127
	2.2.7. <i>Fraud Risk Management Plan</i>	128
	A. Commitment	128
	B. Bewustmaking	129
	C. Bevestigingsprocedure	129
	D. Conflicterende belangen	130
	E. <i>Fraud risk assessment</i>	130
	F. Melding van incidenten en de bescherming van klokkenluiders	131
	G. Fraudeonderzoek	131
	H. Herstelmaatregelen	131
	I. Terugkoppeling en kwaliteitsverbetering	132
	J. Voortdurende opvolging	132
	2.3. <i>Fraud risk assessment</i>	133
	2.3.1. Inleiding	133
	2.3.2. Samenstelling <i>fraud risk assessment team</i>	134
	2.3.3. Frauderisico identificatie	135
	A. Motieven tot plegen van fraude	135
	B. Fraudedriehoek: druk-gelegenheid-rationalisatie	136

2.3.4.	Risico van doorbreken van interne controle door de leiding	137
2.3.5.	Classificatie van frauderisico's	138
	A. Verslaggevingsfraude	139
	B. Fraude met bedrijfsmiddelen	139
	C. Corruptie	140
2.3.6.	IT en fraude	141
2.3.7.	Overige risico's	143
2.3.8.	Inschatten van de kans en de impact van inherente frauderisico's	143
2.3.9.	Restrisico's	144
2.3.10.	Frauderisicoprofiel	145
2.4.	Fraudepreventie	146
2.4.1.	Algemeen	146
2.4.2.	Fraudepreventiemaatregelen	147
	A. Personeelsbeleid	147
	B. Maatregelen rondom bevoegdheden: autorisatieprocedures	149
	C. Maatregelen rondom transacties: gerelateerde partijen	149
2.4.3.	Vastleggen van het fraudepreventiebeleid	149
2.4.4.	Evaluatie van het fraudepreventiebeleid	149
2.4.5.	Voortdurende opvolging	150
2.5.	Fraudedetectie	151
2.5.1.	Algemeen	151
2.5.2.	Fraudedetectiemaatregelen	151
	A. Meldpunt en klokkenluidersregeling	152
	B. Ingebouwde controles	153
	C. Proactieve detectiemaatregelen	153
2.5.3.	Vastleggen van het fraudedetectiebeleid	155
2.5.4.	Evaluatie van het fraudedetectiebeleid	155
2.5.5.	Voortdurende opvolging	156
2.6.	Fraudeonderzoek, sanctie en herstel	158
2.6.1.	Algemeen	158
2.6.2.	Fraudeonderzoek- en herstelprotocol	158
	A. Ontvangst van de melding	158
	B. Initiële beoordeling van de melding	158
	C. Onderzoeksprotocol	159
2.6.3.	Uitvoering van het onderzoek	160
2.6.4.	Rapporteren van bevindingen	162
2.6.5.	Sanctie- en herstelmaatregelen	162
2.6.6.	Fraudeonderzoeken meten	163
	HOOFDSTUK 3 – FORENSIC AUDITING	165
	CHAPITRE 3 – FORENSIC AUDITING	165
3.1.	Algemeen	166
3.2.	Definitie	166
3.3.	Ontwikkeling	166
3.4.	Wettelijk kader	167
3.5.	<i>Institute of Forensic Auditors</i>	168
3.6.	<i>Fraud Training Institute</i>	170
	Bronnen	171

DEEL 4	BASISTECHNIEKEN VAN DE BEDRIJFSREVISOR IN HET KADER VAN FRAUDE EN JAARREKENING (FINANCIELE OVERZICHTEN)	173
PARTIE 4	TECHNIQUES DE BASE DU REVISEUR D'ENTREPRISES DANS LE CADRE DE LA FRAUDE ET DES COMPTES ANNUELS (ETATS FINANCIERS)	173

door/par L. Toelen

HOOFDSTUK 1 – INLEIDING	175
CHAPITRE 1er - INTRODUCTION	175

1.1.	Basiskader en evolutie in de tijd	176
1.2.	Algemeen frauderisico	177
1.3.	Materiele fouten in de financiële overzichten (jaarrekening) – het frauderisico	179
1.4.	Controleprocedures – aanpassing voor de fraudebeschouwing	180
1.5.	Integratie van de fraudebeschouwing in de auditprocedures – is dit voldoende?	181
1.6.	ISA 240 – toepassing	182
1.7.	De noodzaak tot bespreking binnen het audit team	186
1.8.	De fraude-auditbenadering	188
1.9.	Het aspect ontvreemding van activa	189
1.10.	Witwassen (<i>Money Laundering</i>)	190
1.11.	Op risico gebaseerde audit – controlemiddelen van de bedrijfsrevisor	190
1.12.	ISA 540 – Audit van boekhoudkundige schattingen	191

HOOFDSTUK 2 – CLASSIFICATIE VAN TECHNIEKEN MET HUN INVLOED OP DE JAARREKENING	193
CHAPITRE 2 – CLASSIFICATION DES TECHNIQUES ET LEURS INFLUENCES SUR LES COMPTES ANNUELS	193

2.1.	Inleiding	194
2.2.	Kosten worden toegewezen aan een vroegere of latere periode waarbij actiefrekeningen worden beïnvloed	195
2.2.1.	Algemeen	195
2.2.2.	Het al dan niet activeren van kosten	195
2.2.3.	Het sneller of trager in kosten nemen van uitgaven of geactiveerde kosten	196
2.2.4.	Het niet, te weinig of te veel afwaarderen van activa (aanleg of terugname van waardeverminderingen)	196
2.2.5.	Eerder aangelegde waardeverminderingen (of afschrijvingen) worden verminderd	196
2.2.6.	Waarderingsmethoden worden gewijzigd	197
2.3.	Kosten worden toegewezen aan een vroegere of latere periode waarbij passiefrekeningen worden beïnvloed	198
2.3.1.	Algemeen	198
2.3.2.	Niet-opname van kosten en gerelateerde schulden	198
2.3.3.	Vrijval van provisies (naar inkomsten)	199

XXX

2.3.4.	Fictieve kortingen worden geboekt (in mindering van kosten resp. schulden)	199
2.3.5.	Ontvangsten worden geboekt als inkomsten (toekomstige verplichtingen bestaan)	199
2.3.6.	Waarderingsmethoden worden gewijzigd	200
2.4.	Inkomsten te beïnvloeden door het te vroeg (of te laat) opnemen van de inkomsten in de resultaten	201
2.4.1.	Basisregel	201
2.4.2.	Inkomsten worden geboekt, maar toekomstige prestaties dienen nog te worden uitgevoerd	201
2.4.3.	Inkomsten worden geboekt, maar goederen dienen nog verzonden te worden of nog door de klant aanvaard te worden	202
	A. Inkomsten worden geboekt vooraleer de goederen worden verzonden of de dienst wordt geleverd	202
	B. Inkomsten worden geboekt bij het verzenden van de goederen, de klant verwachtte de goederen niet of nog niet	202
	C. Inkomsten worden geboekt bij het verzenden van de goederen, de klant kan deze goederen nog terugzenden	203
2.4.4.	Inkomsten worden geboekt, maar de klant is niet verplicht tot betaling	203
2.5.	Inkomsten te beïnvloeden door het opnemen van potentieel betwistbare inkomsten	204
2.5.1.	Algemeen	204
2.5.2.	Inkomsten worden geboekt, verkopen gebeuren aan gerelateerde partijen	204
2.5.3.	Inkomsten worden geboekt, klanten krijgen een compenserende transactie	204
2.5.4.	Inkomsten worden geflatteerd (kunstmatig verhoogd)	204
2.6.	Resultaten te beïnvloeden door opname van eenmalige winsten (of verliezen)	205
2.6.1.	Algemeen	205
2.6.2.	Verkoop van ondergewaardeerde activa	205
2.6.3.	Het classificeren van investeringsinkomsten (of -winsten) als bedrijfsinkomsten	205
2.6.4.	Het classificeren van investeringsinkomsten (of -winsten) als vermindering van bedrijfskosten	206
2.6.5.	Het beïnvloeden van de balansclassificatie	206
2.7.	Het opnemen van fictieve inkomsten	207
2.7.1.	Algemeen	207
2.7.2.	Het boeken van verkopen zonder economische realiteit	207
2.7.3.	Het boeken van ontvangen gelden als bedrijfsinkomsten	207
2.7.4.	Het boeken van investeringsinkomsten als bedrijfsinkomsten	208
2.7.5.	Het boeken van aankoopkortingen (uit een andere periode) als bedrijfsinkomsten	208
2.7.6.	Het vrijstellen van voorheen onjuist uitgestelde bedrijfsinkomsten	208
2.8.	Toekomstige kosten worden naar de periode toegewezen	209
2.8.1.	Algemeen	209

2.8.2.	Speciale (eenmalige) kosten worden overmatig voorzien	209
2.8.3.	Activa worden overmatig afgeschreven	209
2.8.4.	Kosten worden (willekeurig) ingebracht in de huidige periode	210
2.9.	Bedrijfswinsten worden (bewust) onderschat	211
2.9.1.	Algemeen	211
2.9.2.	Provisies worden aangelegd om in een latere periode te worden vrijgesteld	211
2.9.3.	Inkomsten worden ingehouden om aangewend te worden in latere periode	211
A.	Foutief gerapporteerde activa en passiva	212
B.	Een agressieve activeringspolitiek en aangepaste afschrijvingsregels	212
C.	Voortijdig of fictief opnemen van inkomsten	212
D.	Foutief gerapporteerde resultatenrekening en beïnvloeding van de staat van herkomst en besteding van middelen	213
Bronnen		214

BIJLAGEN **215**

1.	Basiswerkprogramma nazicht financiële overzichten: 30 technieken checklist (beïnvloedingstechnieken)	217
2.	Basiswerkprogramma nazicht financiële overzichten: 23 beïnvloedingen checklist (fraude-indicatoren van beïnvloedingen)	219
3.	Werkprogramma analyse van frauderisicobeheersing	221